

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Boekbespreking van: Katholieke Volkspartij 1945-1980

Napel, H.-M. ten

Citation

Napel, H. -M. ten. (1996). Boekbespreking van: Katholieke Volkspartij 1945-1980. *Acta Politica*, 31: 1996(3), 318-321. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450429>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450429>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

punt in het boek is ook dat hij stelt, zonder het begrip van Panebianco verder te behandelen, dat Labour zich ontwikkelt tot een electoraal-professionele partij (p. 108).

Kavanagh heeft een waardevol overzicht van de ontwikkeling van verkiezingscampagnes in Engeland geschreven. Alhoewel hij onderkent dat de nieuwe communicatietechnieken en inzichten niet bijdragen aan een hoger niveau van het publieke debat in de campagne, zet hij terecht een aantal relativerende kanttekeningen bij veel sombere analyses. Het zijn nog steeds de politici, niet de professionals, die de cruciale beslissingen nemen, geld speelt in vergelijking met de VS een relatief beperkte rol en issues en beleid zijn nog steeds belangrijker dan de verpakking.

Philip van Praag jr.

J.A. Bornewasser, **Katholieke Volkspartij 1945-1980**, Band I: Herkomst en groei (tot 1963). Valkhof Pers, Nijmegen 1995

Geruime tijd was het mogelijk de Nederlandse christen-democratie als een in wetenschappelijk opzicht relatief onderbelichte politieke stroming te kenschetsen. Sedert enige jaren is hierin echter verandering aan het komen, waarbij de bundel *Van de pastorie naar het torentje. Een eeuw confessionele politiek in Nederland* (1991) achteraf gezien het keerpunt vormt. Ongetwijfeld heeft de paradoxale revival van de christen-democratie in de jaren tachtig tot deze kentering bijgedragen. Het resultaat van deze ontwikkeling is inmiddels wel dat, juist nu de politieke betekenis van de christen-democratie tanende is, de belangstelling voor de beweging onder politicologen en historici zich op een hoogtepunt bevindt. Overigens handelt de meeste sinds 1991 verschenen literatuur over de geschiedenis van de christelijke partijen, hetgeen vermoedelijk een van de verklaringen is voor het feit dat er in een blad als *Acta Politica* tot voor kort weinig te merken is geweest van de gegroeide wetenschappelijke interesse voor de stroming. Met de bespreking van *Social Capitalism: a study of Christian democracy and the welfare state* van K. van Kersbergen in april 1996 en die van het boek van J.A. Bornewasser in dit nummer lijkt ook in dit opzicht – terecht – een kentering te zijn opgetreden.

De voorbereiding van Katholieke Volkspartij 1945-1980 is intussen ruimschoots voor 1991 begonnen. Het is het laatste Dagelijks Bestuur van de in 1980 ontbonden Katholieke Volkspartij (KVP) geweest dat Bornewasser indertijd nog heeft verzocht een wetenschappelijk verantwoorde partijgeschiedenis te schrijven, die tevens voor een breder publiek geschikt zou zijn. Hiertoe heeft hij niet alleen het omvangrijke partijarchief geraadpleegd, maar ook tal van aanvullende archieven waaronder de met het oog op de relatie tussen partij en episcopaat interessante bisschoppelijke. Het besluit om band I in 1995 te publiceren hield verband met het feit dat het dat jaar vijftig jaar geleden was dat de R.K. Staatspartij werd omgezet in de KVP. In de nog te verschijnen tweede band zullen te zijner tijd tevens de registers alsmede enkele bijlagen worden opgenomen.

Bij het schrijven van zijn studie heeft Bornewasser zich naar eigen zeggen enige beperkingen opgelegd. Zo betreft het een geschiedenis van de partij als organisatie. Derhalve komen kabinetsformaties alsmede het door de vertegenwoordigers van de partij gevoerde beleid slechts zijdelings ter sprake. Voorts ligt het accent op hetgeen zich op landelijk niveau heeft afgespeeld. In de top van de partij werd overwogen, besloten en uitgevoerd. Pogingen om tevens de regionale en lokale variëteiten te belichten, zijn gestrand.

Het boek bestaat uit drie delen. Een eerste, 138 bladzijden tellend, deel is gewijd aan 'De

R.K. Staatspartij als erflaatster'. Deel II is getiteld 'Tussen vooruitstrevende katholieke partij en eenheidspartij voor katholiek Nederland 1945-1954', deel III 'Onder christelijk-sociale vlag laverend tussen links en rechts 1954-1963'.

Is Bornewasser er, voorzover althans op basis van deze eerste band te beoordelen valt, in geslaagd volledig te voldoen aan het hierboven gememoreerde verzoek van het Dagelijks Bestuur van de KVP om een wetenschappelijk verantwoorde, tevens voor een breder publiek geschikte geschiedschrijving van de katholieke partij? Gedeeltelijk. Een wetenschappelijk verantwoorde geschiedenis is het zeker geworden. Bornewassers kennis en verwerking van de bronnen is, zoals van een emeritus-hoogleraar in de geschiedenis van kerk en theologie aan de Theologische Faculteit Tilburg verwacht mocht worden, fenomenaal. Als kenner bij uitstek van de rooms-katholieke denkwereld, weet hij de ideologie van de R.K. Staatspartij en de KVP trefzeker uiteen te zetten. Ook de complexe relatie tussen episcopaat en partij, volgens de auteur 'uiteraard een van de belangrijke doeleinden van mijn onderzoek' (p. vi), weet hij aanzienlijk te verhelderen.

Of het boek tevens voor een breder publiek geschikt is – het tweede deel van het verzoek van het KVP-bestuur –, valt evenwel te betwijfelen. Daarbij speelt de omvang een rol (alleen band I telt reeds 689 bladzijden), maar niet eens de belangrijkste. Evenzeer van belang is bijvoorbeeld de nadruk die Bornewasser zoals gezegd legt op organisatorische vraagstukken. Als gevolg hiervan moet de lezer regelmatig paragrafen doorwerken over onderwerpen als partijfinanciën, jongeren, vrouwen en structurele en kiesreglementaire vernieuwingen, die het verhaal onderbreken. Men kan zich afvragen of dit, zelfs in een partijgeschiedenis, wel in deze mate noodzakelijk is. In het geval van Bornewasser komt daar nog bij dat hij in de loop van zijn onderzoek kennelijk gefascineerd is geraakt door in het bijzonder de politicologische literatuur over politieke partijen en partijorganisaties. Zo schrijft hij reeds in zijn verantwoording: 'Verder waren en zijn er de politicologen met hun probleem-stellende hypothesen en vragen, tot de beantwoording waarvan de geschiedenis van deze – geruime tijd Nederlands grootste – politieke partij zou moeten bijdragen' (p. v). Elders gebruikt hij termen als 'kaderpartij' (p. 69), 'territoriale diffusie' (p. 70), 'pacificatie-democratie' (p. 72), 'integratiepartij' (p. 103), 'alleen bij uiterste noodzaak' (p. 173), 'Électeurs', 'adhérents' en 'militants' (p. 251), 'in de ijskast gezet' (p. 261), etc. Dit leidt tot zinnen als: 'Uitgedrukt in hedendaags politicologenjargon: als volkspartij wilde zij een integratiepartij zijn, springlevend specimen van een moderne massapartij, samenhang brengend tussen allerlei geledingen en stromingen' (p. 185). En: 'Deze overwegingen bevestigen voor de KVP de partijpoliticologische stelling dat de programma's, "de visitekaartjes van de partijen", een participatie-bevorderende, representerende en integrerende werking hebben' (p. 439). Maar ook sociologische inzichten heeft Bornewasser in ruime mate in zijn boek verwerkt. Nu zou het op zijn minst merkwaardig zijn om Bornewasser uitgerekend in dit tijdschrift het verwijt te maken dat hij mede gebruikmaakt van sociaal-wetenschappelijke literatuur. Eerder zou zijn boek politicologen moeten inspireren om omgekeerd meer dan in het verleden kennis te nemen van het werk van historici over bijvoorbeeld de christelijke politieke stroming. Evenmin zou het fair zijn te stellen dat het boek van Bornewasser geheel en al onleesbaar is voor niet-ingewijden. Slechts zij hier in alle nuchterheid geconstateerd dat door het relatief veelvuldige gebruik van sociaal-wetenschappelijk jargon het voordeel dat veel vooral oudere historische literatuur heeft boven sociaal-wetenschappelijke, te weten de grotere leesbaarheid, in het geval van het boek van Bornewasser minder sterk aanwezig is.

Waarschijnlijk de voornaamste reden waarom Bornewasser er niet in is geslaagd volledig aan het verzoek van de KVP te voldoen, is dat hij de studie ondanks zijn affiniteit met

het onderwerp naar mijn smaak en in het algemeen gesproken toch nog iets te afstandelijk heeft geschreven. In zijn verantwoording merkt hij in dit verband op: 'Zij die nog steeds gebukt gaan onder een verzuilingstrauma, kunnen dit boek beter ongelezen laten, tenzij ergernis hun levenslust weet te vergroten. Met name het verhaal in voorliggende Band I speelt zich af in een zich vooreerst nog in toenemende mate verzuilend kader.' Maar ook: 'De lezer die op grond daarvan [het gebruik van bisschoppelijke archieven] argwanend denkt aan wierookgeur en kaarsenlucht, kan gerust zijn. Noch de kerkelijke noch de politieke leiders worden in dit boek bewierookt. Al naar gelang zijn of haar betekenis heeft iedere actor in het historische proces een min of meer bescheiden kaarsje gekregen' (p. vi). Inderdaad bevat het boek voor de belangrijkste actrices eerder dergelijke 'min of meer bescheiden' kaarsjes dan kleurrijke beschrijvingen van de persoonlijkheden, die zij in een aantal gevallen wel zijn geweest. En wat bijvoorbeeld te denken van zijn omschrijving van de aard van het Nederlandse katholicisme als 'moraliserend, overmatig consciëntieus, paternalistisch en vervuld van apostolaatsdrang bij een beperkte politieke en culturele horizon' (p. 229)? Of van zijn oordeel over de Indië-politiek: 'Op een voor het politieke nageslacht moeilijk te volgen wijze werden religieuze en nationale motieven met elkaar verbonden' (p. 231)? Of van het gebruik van een term als 'haviken-mentaliteit' (p. 315)? Typerend ook is hetgeen Bornewasser schrijft naar aanleiding van de uitslag van de voor de KVP goed verlopen Statenverkiezingen van 1962: 'Van de commentaren en analyses die door de kringen aan de partijcentrale werden doorgegeven, zij er hier slechts één met name genoemd. Het is het oordeel van de uitermate tevreden kring Drenthe, die als "de overheersende factor" aanwees: "de hulp van de H. Geest"' (p. 589). De weinige keren dat Bornewasser zich geroepen voelt de katholieke partij althans enigszins in verdediging te nemen, werkt dit als regel verhelderend. Bijvoorbeeld wanneer hij ingaat op de afhankelijkheidsverhouding waarin de katholieke politiek volgens politicologen en sociologen heeft gestaan ten aanzien van de katholieke sociale organisaties: 'Hoeveel waarheid hun beweringen ook mogen bevatten, ze doen te kort aan hetgeen de R.K. Staatspartij steeds meer, en de Katholieke Volkspartij van het begin af, niet alleen wilde zijn maar in werkelijkheid ook was. (...) De KVP aanvaardde zonder ideologisch voorbehoud de erfenis van de RKSP. (...) Hierin ligt tevens de reden waarom zij niet alleen uit praktische motieven (ledental, electorale steun, gekwalificeerde veelzijdigheid van haar vertegenwoordigers in publieke organen en financiële hulp) rekening hield met de sociale organisaties in het algemeen en de overkoepelende standsorganisaties in het bijzonder. Het waren haar eigen politieke idealen die erom vroegen. Er bestond geen partij die zo sterk als de KVP voorstandster was van krachtige intermediaire structuren, kenmerkend voor een gedifferentieerd en hiërarchisch geordend middenveld tussen de burger en de staat. Hoe zouden haar solidaristische, subsidiaristische en corporatistische denkbeelden gerealiseerd kunnen worden zonder de deskundige adviezen en activiteiten van het katholieke sociale organisatieleven?' (p. 276-277). Ook wijst hij terecht de door *De Tijd* gegeven karakteristiek van de KVP als 'de politieke partij binnen de veilig bergende nationaal-souvereine grenzen' als 'te karikaturaal' van de hand, met een beroep op de bijdrage die door KVP-Tweede-Kamerleden als E.G.M. Roolvink, E.M.J.A. Sassen en P.J.S. Serrarens is geleverd aan de naoorlogse heroriëntatie van de Nederlandse buitenlandse politiek (p. 289). Het beeld is dus ook hier niet zwart-wit. Een enkele keer schiet Bornewasser zelfs door, bijvoorbeeld wanneer hij de KVP 'een rasecht paard (...) uit de christen-democratische stal' noemt (p. 443). Evenals in eerdere publikaties, onder meer in *Trajecta*, lijkt de auteur er hier zo sterk op gericht de wortels van het christen-democratisch denken onder katholieken bloot te leggen, dat hij het stempel dat de ortho-

dox-protestantse partijen althans in Nederland op de christen-democratie hebben gedrukt, dreigt te onderschatten.

Resteert de vraag of het hierboven verwoorde verlangen naar een grotere, althans duidelijker getoonde, betrokkenheid niet haaks staat op de door mij vanzelfsprekend evenzeer onderschreven doelstelling van een wetenschappelijk verantwoorde partijgeschiedenis. Dat is niet per definitie het geval. De bekende Nederlandse historicus J. Huizinga heeft eens opgemerkt: 'Historische kennis, die niet haar klankbodem en haar maatstaf heeft in een persoonlijk geestes- en zieleven, is dood en waardeloos' (Verzamelde werken, VII, p. 147). In Nederland, waar vanaf het ontstaan van de natie een orthodox-protestantse, een rooms-katholieke en een algemene of humanistische volksgroep kunnen worden onderscheiden, heeft dit ertoe geleid dat zowel in de negentiende als in de twintigste eeuw veel bekende historici over een duidelijk eigen profiel beschikten. Zo kunnen zowel bekwaame rooms-katholieke historici worden genoemd (W.J.F. Nuyens, G. Brom, L.J. Rogier) als orthodox-protestantse (G. Groen van Prinsterer, C. Gerretson) als humanistische (R. Fruin, J. Huizinga, J. Presser), die men voor een enigszins volledig beeld eigenlijk allen moet hebben gelezen. Uiteraard was de situatie in het verleden niet in alle opzichten beter, maar vaststaat wel dat - om nog eenmaal terug te keren naar het verzoek dat Bornewasser ontving van het KVP-bestuur - de genoemde historici vrijwel zonder uitzondering zowel in wetenschappelijk opzicht aanzien genoten als door een breder publiek werden gelezen.

H.-M. ten Napel

K. Koch & P. Scheffer (red), **Het nut van Nederland: Opstellen over soevereiniteit en identiteit**. Bert Bakker, Amsterdam 1996

De bundel *Het nut van Nederland* geeft een doorkijkje in het natie-debat zoals dat vorig jaar in Nederland woedde en waarop nog steeds vervolgen verschijnen. De aanzet voor deze bundel was een artikel van Paul Scheffer in *NRC Handelsblad* begin 1996, waarin hij twee fundamentele veranderingen in de ontwikkeling van de Nederlandse natie constateerde. Namelijk de ontwikkeling van de multi-culturele samenleving en de druk op de Nederlandse natiestaat ten gevolge van het proces van Europese integratie. Zijn pleidooi voor een herbezinning op de nationale identiteit en de respons van Koen Koch daarop, leidde vervolgens tot een veelheid van reacties van sociologen, filosofen, politicologen en historici. Hoewel de meeste auteurs de bezorgdheid van Scheffer delen, hebben velen kritiek op de door hem gewenste herbezinning op de nationale identiteit. In *Het nut van Nederland* is een veertiental bijdragen aan het debat nader uitgewerkt en de bundel wordt afgesloten met een bibliografie door Rob van Ginkel.

Veel auteurs staan stil bij de gehanteerde begrippen natie, nationale identiteit en nationalisme. Het subjectieve en objectieve natie-begrip, het romantische versus het liberale nationalisme en de imagined communities van Benedict Anderson passeren geregeld de revue. Voor degene die zich al in dit onderwerp heeft verdiept, levert dat weinig nieuws op, behalve dat in de besprekingen de Nederlandse context voorop staat.

Wie - voor mij althans - een verhelderende visie op het natie-begrip geeft, is Godfried van Benthem van den Bergh. Hij beschrijft naties als symbolen gevuld met mythen. Hij borduurt hier voort op constatering van anderen dat 'de' natie niet bestaat en dat deze wordt ingevuld afhankelijk van tijd, plaats, omstandigheden en van de politieke voorkeur